

ŽMONIŲ, ATLIKUSIŲ LAISVĖS ATĖMIMO BAUSMĘ, (NE)SĖKMINGOS REINTEGRACIJOS VEIKSNIAI: SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PERSPEKTYVA

GABIJA REPLEVIČIŪTĖ

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Anotacija. Straipsnyje pristatomi kokybinio tyrimo rezultatai, atskleidžiantys sunkumus, su kuriais susiduria asmenys, išėję iš įkalinimo įstaigos, veiksniai, kurie turi įtakos sėkmingai reintegracijai, ir socialinio darbo praktiką iš socialinių darbuotojų perspektyvos. Žmonės labai dažnai susiduria su diskriminacija ir stigmatizacija, kai grįžta į visuomenę po įkalinimo. Socialiniai darbuotojai susiduria su neigiamu visuomenės požiūriu, kuris paliečia klientus ir darbo sritį, dėl to stengiasi prisidėti prie stigmatizuojančio požiūrio keitimo. Taip pat kurdami teigiamą, abipusiu pasitikėjimu grįstą santykį su klientu, naudodami įvairius socialinio darbo metodus, skatina asmenis, kurie atliko laisvės atėmimo bausmę, siekti teigiamo pokyčio.

Reikšminiai žodžiai: stigma, socialinis darbas, diskriminacija, reintegracija, nusikalstama veika.

ĮVADAS

Reintegracija – tai procesas, kurio metu siekiama, kad atskirtį patyrę asmenys vėl įsitrauktų į socialines, ekonomines ir institucines sistemas. Žmonės įkalinimo įstaigoje atskirti nuo visuomenės, todėl svarbu kalbėti apie patį reintegracijos procesą, kaip jis vyksta, kokie veiksniai turi teigiamos ir neigiamos įtakos žmonių teigiamam pokyčiui. Neretai ši žmonių grupė susiduria su tiesiogine ir netiesiogine diskriminacija

bei stigma. Socialiniai tinklai, žiniasklaida taip pat labai prisideda prie neigiamos visuomenės nuomonės formavimo apie šią žmonių grupę. Retai kada socialiniuose tinkluose ar žiniasklaidoje galima pastebėti skelbiamas sėkmės istorijas ir asmenų teigiamus pokyčius. Tad svarbu tyrinėti ir kalbėti apie tai, kad žmonės geba keistis, skelbti sėkmės istorijas, parodyti visuomenei, kad ne visi padarę nusikaltimą vėl imsis kriminalinės veikos. Iš įkalinimo įstaigos išėję asmenys yra visuomenės neatskiriama ir naudinga dalis (Ramakers, Aaltonen, Nieuwbeerta ir Dirkwager, 2025). Sėkmingai reintegracijai didelės įtakos turi socialinių ryšių palaikymas su artimaisiais, šeimos nariais. Asmenys, kurie palaiko teigiamą santykį su šeima, jaučiasi stabiliau finansiškai, gauna psichologinį ir socialinį palaikymą (Berg ir Huebner, 2011). Reintegracijai svarbu, kad asmenys grįžtų į saugią aplinką. Jei žmogus grįžta į žalingą aplinką, kurioje nesaikingai vartojamas alkoholis, narkotikai, kaimynystėje vykdomi nusikaltimai, reintegracija dažniausiai nebus sėkminga ir jis pakartotinai įvykdys nusikalstamą veiką (Morenoff ir Harding, 2014).

Sėkmingai reintegracijai svarbu grįžti į darbo rinką, tačiau tokie asmenys dažniau susiduria su stigma ir diskriminacija nei sėkme. Darbdaviai labiau linkę matyti žmones su „nusikaltėlio“ etikete ir nesuteikia galimybės atskleisti savo darbinis įgūdžius (Pralgauskienė, 2013). Asmenys susiduria su diskriminacija ieškodami ne tik darbo, bet ir būsto. Taip pat žmonių sėkmingai reintegracijai daug įtakos turi įkalinimo įstaigoje praleistas laikas ir jos aplinka. Žmonių teigiamam pokyčiui turi įtakos kalėjimo sąlygos: higiena fizinėje aplinkoje, teigiami santykiai su kitais asmenimis, nepatiriamas smurtas, pagarbus elgesys ir profesionaliai teikiama pagalba, orientuota į žmonių orumą ir teigiamo pokyčio skatinimą. Deja, įkalinimo įstaigoje žmonės dažnai patiria smurtą, patyčias, nepagarbą, nesaugomas jų orumas, o tai kenkia psichinei būklei. Pagal Cunha, Castro Rodrigues, Caridade, Dias, Almeida, Cruz ir Peixoto (2023), įkalinimas tiesiogiai susijęs su daugumos žmonių prastesne psichine sveikatos būkle. Tad atlikę laisvės atėmimo bausmę asmenys susiduria su dar didesnėmis sveikatos problemomis. Autoriai teigia, kad jei rūpinamasi žmonių psichine būkle, atsiranda kur kas mažesnė pakartotinio nusikalstamumo tikimybė.

Socialiniai darbuotojai, dirbantys su iš įkalinimo įstaigos išėjusiais asmenimis, daro didelę teigiamą įtaką jų reintegracijai. Lietuvoje tema apie socialinių darbuotojų profesinę patirtį ir pagalbos proceso teikimą iš įkalinimo įstaigos išėjusiems žmonėms yra gana nauja. Socialinių darbuotojų veikla prasidėjo pataisos namuose tik 2021 m. (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2022). Probacijos tarnyboje socialiniai darbuotojai pirmieji įsidarbino taip pat tik 2022 m. gruodžio mėnesį (Lietuvos probacijos tarnyba, 2024). Kadangi socialinių darbuotojų teikiama pagalba laisvės atėmimo bausmę atlikusiems žmonėms nėra gerai žinoma ir išplėtota, reikia pabrėžti socialinių darbuotojų atliekamas veiklas, teikiamą pagalbą ir svarbą. Socialiniai darbuotojai, dirbdami su šia žmonių grupe, naudoja įvairius socialinio darbo metodus, motyvuoja, sprendžia su klientais socialines ir emocines problemas bei tarpininkauja. Jie atlieka labai svarbų vaidmenį teikdami pagalbą iš įkalinimo įstaigos išėjusiems asmenims, nes pastebi individualius jų poreikius, atsižvelgia į problemas, konsultuoja ir padeda įsitraukti į visuomenę (Reamer, 2020; cit. Winston ir Buhori, 2024). Shapland, Robinson ir Sorsby (2011) teigia, kad socialiniai darbuotojai padeda asmenims ne tik lengviau integruotis į visuomenę, bet ir juos motyvuoja, skatina labiau pasitikėti savimi ir atrasti stipriąsias puses. Hartfree, Dearden ir Pound (2008) atskleidė, kad socialinis darbuotojas padėjo iš įkalinimo įstaigos išėjusiems žmonėms išspręsti įvairias socialines ir psichologines problemas, teikiama pagalba buvo labai naudinga asmenų reintegracijai.

Šiame straipsnyje atskleidžiami empirinio tyrimo rezultatai apie veiksnius, turinčius neigiamos ir teigiamos įtakos asmenų reintegracijos procesui iš socialinių darbuotojų perspektyvos. Tyrimo objektas – socialinių darbuotojų pagalbos iš įkalinimo įstaigos išėjusiems asmenims procesas. Tyrimu atskleidžiami veiksniai, kurie lemia asmenų sėkmingą arba nesėkmingą reintegraciją į visuomenę, taip pat identifikuojami vidiniai ir išoriniai barjerai, galintys trukdyti sėkmingam reintegracijos procesui.

VEIKSNIAI, TURINTYS ĮTAKOS SĖKMINGAI IR NESĖKMINGAI REINTEGRACIJAI

Tyrimai rodo, kad neretai į nusikalstamą veiką linkusių žmonių vaikystė buvo sunki ir traumuojanti. Dar būdami vaikai patyrė psichologinį, fizinį, seksualinį smurtą ir (ar) nepriežiūrą. Nusikalstamą elgesį įtakoja per anksti pradėtas savarankiškas gyvenimas, patiriamas skurdas, tėvų nerūpestingumas. Paauglystėje asmenys dažnai užmezga netinkamus socialinius ryšius, pradeda vartoti narkotines medžiagas, alkoholį, įsitraukia į kriminalines veikas, kad jaustųsi sistemos dalimi (Vilniaus arkivyskupijos Caritas, 2023).

Sėkmingai reintegracijai turi įtakos darbo ir būsto radimas. Žmonės, išėję iš įkalinimo įstaigos ir norintys keisti savo žalingą gyvenimo būdą, labiau linkę susirasti stabilų darbą ir turėti nuolatines pajamas (Schnepel, 2017). Remiantis Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto (ICESCR) 6 ir 7 str., tokie asmenys turi teisę į darbą ir palankias jo sąlygas. Tačiau ieškodami darbo dažnai susiduria su diskriminacija, nes darbdaviai labiau linkę vadovautis asmeniniais neigiamais nusistatymais nei atsižvelgti į žmonių darbinę patirtį bei gebėjimus. Gyvenamosios vietos radimas yra svarbus sėkmingos reintegracijos aspektas. Išėję iš įkalinimo įstaigos, neturėdami gyvenamosios vietos ir negalėdami grįžti pas šeimos narius, apsistoja nakvynės namuose. Tačiau nakvynės namai labai retai kada suteikia žmogui galimybę keistis teigiama linkme. Juose neteikiama visavertė pagalba, kad asmenys gydytųsi priklausomybes ar spręstų kitas socialines, psichologines problemas. Ten dažnai patiriamas fizinis ir psichologinis smurtas: asmenys smurtauja, šaiposi ir įžeidinėja vieni kitus (Maniukaitė, 2007). Ieškant išsinuomoti būstą, taip pat susiduriama su stigma ir tiesiogine diskriminacija. Asmenys nesuteikia galimybės įrodyti piliečiams, kad geba savarankiškai gyventi, mokėti nuomą bei komunalinius mokesčius ir palaikyti švarą bei tvarką namuose, dėl baimės, kurią sukelia stereotipiniai įsitikinimai (Hamovitch, Pejic, Zannella ir Deska, 2023). Nerasdami gyvenamosios vietos, žmonės dažnai susiduria su skurdu ir išgyvena benamystę, o tai paskatina kriminalinei veikai ir pakartotiniams nusikaltimams, kad išgyventų (turėtų kur miegoti, pavalgyti, sukurti savo bendruomenę)

(Jacobs, McClean, Branson, Kennedy ir Fixler, 2024). Patiriama diskriminacija pažeidžiami Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 ir 29 bei 25 straipsniai, kuriuose teigiama, kad visi žmonės yra lygūs ir negali būti diskriminuojami, turi teisę į darbą. Dėl to žmonės, kurie be argumentuotų priežasčių diskriminuoja kitus remdamiesi stereotipiniais įsitikinimais, ne tik pažeidžia šios asmenų grupės teises, bet ir patys veikia ne pagal įstatymą.

Stigmatizacija ne tik trukdo sėkmingai reintegracijai, bet ir psichologinei būsenai. Tyrimai rodo, kad žmonės, dar būdami įkalinimo įstaigoje, nutuokia, jog susidurs su neigiamomis kitų nuostatomis, nebus priimti į bendruomenes ir bus smerkiami. Remiantis Ahmed ir Ahmad (2015) tyrimu, dėl socialinės stigmos, kuri atsiranda dėl to, kad žmonės buvo įkalinimo įstaigoje, jie praranda tikrąją savo asmenybę. Piliečiai, kurie dar atlieka laisvės atėmimo bausmę, ruošiasi patirti stigmatizaciją, nes aplinkiniai bus pasirengę priimti bet kokius kitus, tik ne išėjusius iš kalėjimo. Socialinė stigma rodo, kad iš kalėjimo išėję žmonės yra blogi, negali pasikeisti ir pasiekti teigiamų dalykų gyvenime. Ahmed ir Ahmad (2015) tyrimas taip pat atskleidžia, kad moterims, kurios patiria socialinę stigmą dėl teistumo, kur kas sunkiau nei vyrams. Jos dar labiau linkusios smerkti. Stigma gali būti suvokta, kai žmogus žino, kad ją patiria; numatoma, kai asmuo dar būdamas kalėjime mano, kad patirs stigmą; internalizuota, kai asmuo pats patiki stigma (mano, kad negali pasikeisti). Kai žmonės atlieka laisvės atėmimo bausmę ir yra priimami bendruomenės, šeimos narių, gauna tinkamą pagalbą, nėra iš karto izoliuoti nuo visuomenės dėl neteisingų įsitikinimų, smarkiai susilpnėja neigiamas stigmos poveikis. Reintegracijos procese svarbų vaidmenį atlieka teigiami santykiai su šeimos nariais ir kitais artimaisiais. Asmenys, kurie palaiko ryšius su šeima ir draugais, turi ne tik pagalbos šaltinį, bet ir mažiau linkę prarasti socialinius įgūdžius, labiau motyvuoti keistis ir negrįžti prie nusikalstamos veikos. Tyrimai rodo, kad didelis emocinis šeimos palaikymas turi teigiamos įtakos psichinei sveikatai. Žmonės, kurie palaiko teigiamus santykius su šeimos nariais, labiau linkę pasitikėti savo jėgomis ir yra geresnės nuomonės apie save, ne taip lengvai pasiduoda socialinei stigmai. Palaikomi santykiai su šeimos nariais ne

tik gerina psichinę būklę, bet ir užtikrina finansinį stabilumą išėjus iš įkalinimo įstaigos (Fahmy ir Testa, 2025).

Laisvės atėmimo laikotarpis turi didelės įtakos tam, kad išėję iš įkalinimo įstaigos žmonės sieks teigiamų pokyčių gyvenime. Sėkmingai reintegracijai turi įtakos įkalinimo sąlygos: fizinė aplinka, socialiniai santykiai su darbuotojais ir kitais asmenimis, kurie atlieka bausmę (Beijersbergen, Dirkszager, Laan ir Nieuwbeerta, 2016). Žmonės, kurie įkalinimo įstaigoje patyrė kitų asmenų ir darbuotojų fizinį bei psichologinį smurtą, labiau linkę pakartoti nusikalstamą veiką. Jei įkalinimo laikotarpiu žmogui neteikiama tinkama psichologinė pagalba, jis susiduria su sunkesniu reintegracijos procesu. Prastos sąlygos kalėjime (nesilaikoma higienos, netinkamas maistas, nesirūpinama sveikatos būkle) taip pat turi įtakos nesėkmingai integracijai į visuomenę ir pokyčio suvokimui (Sučić, Wartag, Međedović, Sokić ir Glavak Tkalić, 2025). Tyrimai rodo, kad jei įkalinimo įstaigoje teikiama į teigiamus pokyčius orientuota pagalba, sprendžiamos socialinės ir psichologinės problemos, o fizinė aplinka yra palanki, asmenys sėkmingiau reintegruojasi ir išsaugo svarbius socialinius įgūdžius (Afzhoor ir Akçay, 2025).

Apibendrinant galima teigti, kad sėkmingai reintegracijai turi įtakos darbo ir gyvenamosios vietos radimas, socialinių ryšių kūrimas. Labai svarbi teikiama pagalba įkalinimo įstaigoje ir pats įkalinimas. Įkalinimo įstaigoje sprendžiamos socialinės, psichologinės problemos, gera fizinė aplinka turi teigiamos įtakos asmenų reintegracijos procesui. Nesėkmingą reintegraciją įtakoja tokie veiksniai kaip neteikiama pagalba įkalinimo įstaigoje, netinkama fizinė kalėjimo aplinka, susidūrimas su stigma ir diskriminacija atlikus laisvės atėmimo bausmę.

SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ VAIDMUO PRISIDEDANT PRIE SĖKMINGOS REINTEGRACIJOS

Socialiniai darbuotojai dirba su asmenimis, kurie išėję iš įkalinimo įstaigos atsiduria nevyriausybinėse organizacijose ir probacijos tarnybose. Probacijos tarnyboje sutinkami ir klientai, kurie nėra buvę kalėjime, bet jiems paskirta probacija. Specialistai teikia emocinę ir socialinę pagalbą įkalinimo įstaigoje, kas taip pat turi teigiamos įtakos žmonių

reintegracijai (Hartfree, Dearden ir Pound, 2008). Socialiniai darbuotojai daugiausia dirba pagal projektus nevyriausybinėse organizacijose su asmenimis, kurie atliko laisvės atėmimo bausmę. Specialistai, dirbdami su šia asmenų grupe, neteisčia ir laikosi visų etikos principų (Strimaitienė, 2020). Klientai dažnai pasipasakoja specialistams apie padarytus nusikaltimus ir jų aplinkybes, tačiau socialiniai darbuotojai laikosi neteisimo principo, išlaiko profesionalią poziciją ir nepasiduoda stigmat. Nepaisant to, kad visuomenėje vyrauja begalė neigiamų stereotipų apie asmenis, kurie buvo linkę į nusikalstamą veiką, socialiniai darbuotojai laikosi požiūrio, kad kiekvienas žmogus yra vertybė. Tai skatina nepasiduoti neigiamos aplinkos poveikiui, vadovautis etikos principais, netaikyti asmeninių nuostatų teikiant pagalbą. Dėl to dauguma socialinių darbuotojų savo klientus (iš įkalinimo įstaigos išėjusius asmenis) apibūdina kaip asmenis, kurie patyrė įvairių traumų vaikystėje, jiems nebuvo laiku suteikta reikiama pagalba, išgyveno daug traumuojančių gyvenimo įvykių, kas paskatino nusikalstamam elgesiui (Maschi ir Killan, 2011).

Prie socialinės atskirties grupių priskiriami asmenys, kurie išeina iš įkalinimo įstaigos. Dėl to svarbu žiūrėti ne tik į patį asmenį, bet ir į jį supančią ankstesnę ir dabartinę aplinką (Strimaitienė, 2020). Socialiniai darbuotojai, suprasdami, kas supa asmenis, palengvina reintegracijos procesą, padeda suprasti teigiamų pokyčių svarbą ir naudą. Socialiniai darbuotojai padeda klientams ne tik spręsti emocines problemas, bet ir susirasti gyvenamąją vietą, dažnai tarpininkauja, nukreipia į kitas įstaigas, pavyzdžiui, priklausomybių centrus (Soothill, 2023; Čepienė, 2016). Socialiniai darbuotojai padeda asmenims gerinti finansinį raštingumą, socialinius įgūdžius, teikia visavertę socialinę ir emocinę pagalbą. Sakalauskas (2014; cit. Strimaitienė, 2020) teigia, kad svarbu motyvuoti laisvės atėmimo bausmę atlikusius asmenis, didinti reikalingumo jausmą, parodyti, kad tikima, jog jie gali įgyvendinti savo svajones. Socialiniai darbuotojai, dirbdami su iš įkalinimo įstaigos išėjusiais asmenimis, dažnai girdi apie padarytus jų nusikaltimus, o tai gali turėti neigiamos įtakos socialinių darbuotojų psichologinei būsenai. Kliento atsivėrimas apie padarytą nusikaltimą rodo, kad jis pasitiki socialiniu darbuotoju. Tačiau pastarasis būtinai turi atkreipti dėmesį tai, ką jaučia tuo metu, kai klientas pasakoja apie galbūt nelabai malonias nusikaltimo aplinkybes

(Järveläinen, 2022). Darbuotojai visuomet turi teisę ir galimybę nuspręsti, ar tęsti darbą su žmogumi, ar perduoti jį bendradarbiui, bet svarbiausia, kad teikiant pagalbą nebūtų remiamasi asmenine nuomone ir nevyrautų neigiami nusistatymai (Sakalauskas, 2014).

Sėkmingai reintegracijai svarbu šeimos narių palaikymas ir parama. Dėl to labai efektyvu, kai socialiniai darbuotojai dirba su asmenimis ir jų šeimos nariais. Kai kuriose šalyse socialiniai darbuotojai teikia individualias konsultacijas iš įkalinimo įstaigos išėjusiems asmenims, padeda spręsti psichosocialinius sunkumus, būsto ir darbo problemas ir kartu tiesiogiai dirba su kliento šeimos nariais. Dirbant su kliento šeima kalbama apie reintegracijos progresą, išsikeliama tikslai ir aptariami lūkesčiai, sprendžiami konfliktai. Tiesioginis darbas su klientu ir jo šeima stiprina tarpusavio santykius ir labai prisideda prie kliento teigiamų pokyčių (Fontaine, Gilchrist-Scott ir Denver, 2011). Lietuvoje taip pat dirbama su laisvės atėmimo bausmę atlikusiais asmenimis bei šeimomis, tačiau ši veikla ne itin plėtojama. Socialiniai darbuotojai dažniau susiduria su būtinybe bendrauti su klientu ir jo šeima, tačiau toks darbo modelis nėra atskiras darbo laukas.

Socialinis darbas – tai profesinė veikla, kurios tikslas – padėti individams, bendruomenėms, žmonių grupėms įveikti socialines, emocines problemas. Socialiniai darbuotojai siekia ne tik klientų, bet ir visuomenės teigiamų pokyčių. Socialinis darbas orientuotas į žmonių gerovę ir orumo išsaugojimą. Nepaisant socialinio darbo vertingumo ir didelės naudos visuomenei, socialiniai darbuotojai, dirbdami su iš įkalinimo įstaigos išėjusiais asmenimis, dažnai susiduria su stigmatizacija. Kai kurie žmonės dažnai nemato prasmės teikti pagalbą šiai žmonių grupei, o kiti net smerkia darbuotojus, kurie stengiasi padėti teistiems asmenims (Jackson ir Chubb, 2025). Tai rodo neigiamus visuomenės įsitikinimus, stereotipinį požiūrį į teistus asmenis, tačiau dažnai tai kelia emocinių sunkumų patiems socialiniams darbuotojams. Visuomenės požiūris į šią žmonių grupę savaime yra iššūkis ir kartu tikslas: stengtis siekti ne tik klientų, bet ir visos visuomenės teigiamų pokyčių.

Apibendrinant, socialiniai darbuotojai labai prisideda prie žmonių sėkmingos reintegracijos, padeda jiems atpažinti savo stipriąsias puses, prisiimti atsakomybę, suvokti teigiamų pokyčių svarbą bei naudą.

Socialiniai darbuotojai padeda asmenims susidurti ir įveikti stigmą, tačiau patys dažnai stigmatizuojami dėl to, kad teikia pagalbą šiems žmonėms.

TYRIMO METODIKA

Empiriniam tyrimui atlikti pasirinktas kokybinio tyrimo metodas, kuris tyrėjui (-ai) leidžia geriau suprasti individualias patirtis, išgyvenimus, suteikia galimybę gilintis į tyrimo dalyvių požiūrį bei reiškinius ir lankstumo tyrimo metu, jei atsiranda nenumatytų pakeitimų (Gill, Stewart, Treasure ir Chadwick, 2008; Ellis ir Hart, 2023). Duomenims rinkti taikytas pusiau struktūruotas interviu. Interviu instrumentą sudarė šios temos:

1. Socialinių darbuotojų profesinė patirtis.
2. Iššūkiai, su kuriais susiduria specialistai.
3. Sunkumai, su kuriais susiduria iš įkalinimo įstaigos išėję asmenys, iš socialinių darbuotojų perspektyvos.
4. Veiksniai, turintys įtakos nusikalstamam žmonių elgesiui.

Interviu vyko nuotoliniu būdu, naudojant „Google meet“ programą, pokalbiai buvo įrašomi. Vėliau garso įrašai transkribuojami ir išsaugojami saugioje kompiuterio erdvėje (garso įrašai ir interviu išrašai). Gauti duomenys buvo analizuojami atviro kodavimo metodu. Teorinis kodavimas leidžia tyrėjui pastebėti svarbiausius dalykus, kurie buvo atskleisti interviu metu, ir struktūruoti tyrimo dalyvio išsakytas mintis (Coates, Wilson ir Brown, 2021).

Tyrimo dalyviai – socialiniai darbuotojai, dirbantys su laisvės atėmimo bausmę įkalinimo įstaigoje atlikusiais asmenimis. Tyrimo dalyvių paieškai naudota tikslinė-kriterinė atranka. Tyrimo dalyviams buvo pranešta apie tyrimo tikslą, kur ir koku tikslu bus naudojami gauti duomenys. Prieš interviu visiems dalyviams buvo išsiųstos sutikimo formos. Tyrimo dalyviai dalyvavo savanoriškai ir buvo informuoti apie tyrimo tikslą, naudą, galimą riziką bei naudą. Dalyviai galėjo bet kada atsisakyti dalyvauti tyrime. Tyrime buvo laikomasi VDU Sociologijos mokslo krypties mokslinių tyrimų atitikties pagrindiniams tyrimų profesionalumo ir etikos principams.

TYRIMO REZULTATAI

VEIKSNIAI, TURĖJĘ ĮTAKOS NUSIKALSTAMAM ELGESIUI

Darbuotojų gebėjimas suprasti klientų unikalią gyvenimo patirtį, išvelgti vertybes užtikrina klientų orumą, gerbiamos jų emocijos, jausmai ir išgyvenimai (Banks, 2020). Tyrimo metu pirmiausia atskleisti duomenys, kaip socialiniai darbuotojai apibūdina klientus. Tyrimo dalyvė įvardija, kad asmenys, atlikę laisvės atėmimo bausmę, turi galimybę keistis ir gyventi geriau.

Mano klientai – tai žmonės, kurie dažnai patyrė socialinę atskirtį bei stigmatizaciją ir nusivylimą savimi bei aplinka. <...> Dažnai sakau, kad šie žmonės – tai ne problema, o galimybė. Galimybė jiems patiems susikurti naują gyvenimą, o mums padėti jame atrasti vietą (Brigita, socialinė darbuotoja).

Žmonės, linkę į nusikalstamą veiką, vaikystėje patyrė įvairų smurtą, o tai turėjo įtakos nusikalstamai veikai. Taip pat žmonių polinkiui daryti kriminalinę veiką turėjo įtakos per anksti pradėtas savarankiškas gyvenimas (Goddard ir Pooley, 2019; Eastman, Park, Herz, Dierkhising, McCroskey ir Guo, 2024). Tyrimo duomenys patvirtina šių tyrimų rezultatus.

Daugumai klientų vaikystėje nebuvo diagnozuoti elgesio sutrikimai ar logopedinės problemos, skaitymo, mokymosi problemos, jie savo laiką negavo tinkamos psichologo arba socialinio pedagogo, arba pedagoginės psichologinės tarnybos pagalbos ir iškrisdami iš mokymosi konteksto jie automatiškai arba atsiranda gatvėje, jie iš tų sistemų iškrenta (Daiva, socialinė darbuotoja).

Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad žmonių nusikalstamam elgesiui įtakos turėjo pagalbos negavimas laiku. Vaikai, kurie susidūrė su logopedinėmis problemomis, raišdos atsilikimu ir negavo reikiamos pagalbos, nebebuvo vienos sistemos (švietimo) dalis ir dėl to atsidūrė aplinkoje, kuri darė neigiamą įtaką. Tyrimo dalyvė Simona taip pat tęsia šią mintį:

Dauguma jų užaugo vaikų namuose. <...> jie gyveno gatvėse, nelankė mokyklos, patys pradėjo daryti kriminalines veikas tam, kad kažkaip

išgyventų, susirastų kažkokią erdvę, kuri gali atstoti jiems šeimą, saugumą, pagarbą, pagalbą (Daiva, socialinė darbuotoja).

Tai tiesiog yra traumuoti žmonės, našlaičiai, fizinį, emocinį ir kitokį smurtą patyrę vaikai (Skaistė, socialinė darbuotoja).

Pasak tyrimo dalyvės, jos klientai yra lyg „gyvenimo įkaltai“. Žmonių nusikalstamai veikai didelę įtaką padarė daugybinis lankymasis įvairiose institucijose ir saugios vietos neturėjimas.

Tiesiog gyvenimo įkaltai <...> Šiaip žmonės yra pakrikę, su daug psichologinių problemų, su sutrūkinėjusiais ryšiais, pasirinkę žalingus netinkamus autoritetus <...> Arba, sakyčiau, netgi kaip institucijų aukos, vaikas augęs, kuris galbūt augęs globos namuose, kūdikių namuose, vėliau ėjo į kokius socializacijos centrus ir atėję iki tokios stadijos, kur sekanti institucija – kalėjimas (Luka, socialinė darbuotoja).

Vaikystėje patirtas smurtas, tėvų abejingumas, remiantis tyrimo rezultatais, taip pat turėjo įtakos vėlesnei nusikalstamai veikai.

Mano klientai – tai žmonės, kurie savo gyvenime nepatyrė meilės, artumo ir pagarbos. <...> yra užaugę disfunkcinėse šeimose, kuriose tėvai vartojo alkoholį, narkotikus, buvo didžiulis emocinis, psichologinis, fizinis, seksualinis smurtas (Daiva, socialinė darbuotoja).

Apibendrinus tyrimo rezultatus galima teigti, kad iš įkalinimo įstaigos išėję asmenys – tai patyrę traumuojančią vaikystę. Fizinis, seksualinis, psichologinis smurtas, nepriežiūra turėjo įtakos asmenų nusikalstamai veikai. Įtakos kriminaliniams veiksams taip pat turėjo per anksti pradėtas savarankiškas gyvenimas, nesaugi aplinka, kurioje augo, buvimas įvairiose institucijose, nuolatinės ir saugios aplinkos nebuvimas.

IŠŠŪKIAI, SU KURIAIS SUSIDURIA SOCIALINIAI DARBUOTOJAI, DIRBDAMI SU ŠIA ŽMONIŲ GRUPE

Socialiniai darbuotojai dažnai susiduria su stereotipiniu visuomenės požiūriu dėl teikiamos pagalbos šiai žmonių grupei. Susidūrę su stigma, specialistai patiria emocinį spaudimą (Czechowska-Bieluga, 2022). Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad visuomenė ir artimos aplinkos žmonės dažnai nesupranta, kodėl reikia padėti šiems asmenims.

Yra tų, kurie mano, kad dirbu su beviltiškais žmonėmis, kad juos reikia uždaryti į kalėjimą ir nepaleisti jų iš ten niekada, nes jie yra pavojingi visuomenei (Daiva, socialinė darbuotoja).

Tyrimo dalyvė teigia, kad kartais lydėdama asmenis į gydymo įstaigą sulaukia stereotipinių klausimų, susiduria su darbuotojų nesupratingumu, kodėl padeda šiems žmonėms.

Kai aš būnu kabinete pas gydytoją, šalia kliento ir kaip su manimi nepagarbiai bendrauja apie jį. „Tai kam jūs čia jį atvedėte?“ Nes gi čia vos ne kažkoks „kalėjimo kamštis“. <...> dirbant šioje srityje tikrai neretai tenka sulaukti klausimo: „Kodėl tu padedi jiems, tiems visokiems?“ <...> Mes turime susitarimą, kad žmogus atlieka kažkokią nusikalstamą veiką, kuri yra mūsų visuomenei nepriimtina, ir jis išvyksta atlikti bausmę į įkalinimo įstaigą. Bet kažkodėl susitarimas nustoja galioti toje vietoje, kai žmogus po bausmės atlikimo turi grįžti į visuomenę, visuomenė sako: „Nu ne, čia jau mums kažkaip nebereikia tavęs“ (Simona, socialinė darbuotoja).

„Jie nesikeičia, jie jau daug kartų sėdėjo, jiems tik pinigų reikia“, – tokią ne socialinių darbuotojų, bet kitų specialistų stigmatizuojantį požiūrį atpasakoja tyrimo dalyvė.

Buvau konferencijoje. Buvome susirinkę iš savivaldybių, žmonės, kurie dirba su nuteistaisiais, taip pat seniūnijos darbuotojai, kurie net toje vietoje sugebėjo įvardyti tai, kad jie nesikeičia, jie jau daug kartų sėdėjo, jiems tik pinigų reikia. Ir po to buvo užduotas klausimas konferencijos metu: „O ką jūs darote, kad jis būtų kitoks, kaip jūs prisidedate?“ (Luka, socialinė darbuotoja).

Bukten ir kt. (2024) atliktas tyrimas rodo, kad daugiau nei pusei asmenų, atliekančių laisvės atėmimo bausmę, nustatytas bent vienas psichikos sutrikimas; tokių atvejų kalėjimuose vis daugėja. Tyrimo duomenys atskleidžia, kad ir Lietuvos kalėjimuose neteikiama profesionali pagalba asmenims, kurie turi psichosocialinių sutrikimų. Tyrimo dalyvė teigia, kad įkalinimo įstaigose neteikiama net tinkama medicininė pagalba, dažnai skiriami netinkami vaistai, kurie sukelia priklausomybę. *„E. sveikatoje nebūna jokių duomenų“, – tai kelia iššūkių socialiniams darbuotojams, nes nėra pakankamai duomenų apie asmenų ligos istorijas.*

Svarbu paminėti psichosocialinius sutrikimus, kurių įkalinimo įstaigose vis daugėja. Kalėjimuose per mažai skiriama dėmesio arba visai neskiriama dėmesio, arba „užsodinama“ ties stipriais vaistais, o išėjus kartais būna,

kad net neišrašo receptų, kokius vaistus žmogus vartojo, o psichotropinių vaistų nutraukti negalima staigiai. E. sveikatoje taip pat būna, kad nėra jokių duomenų. Ir tada mums yra didžiulė problema, kaip jam pratęsti gydymą (Simona, socialinė darbuotoja).

Apibendrinant, socialiniai darbuotojai, dirbdami su iš įkalinimo įstaigos išėjusiais asmenimis, susiduria su įvairiais iššūkiais. Tampa iššūkiu, jeigu klientas serga psichosocialine liga, o duomenų apie ligos istoriją nėra, nes kalėjime neteikiama tinkama medicininė pagalba. Tačiau vienas didžiausių iššūkių, su kuriais susiduria socialiniai darbuotojai, – neigiamas stereotipinis visuomenės požiūris.

SUNKUMAI, SU KURIAIS SUSIDURIA ASMENYS, IŠĖJĘ IŠ ĮKALINIMO ĮSTAIGOS

Tyrimo duomenys atskleidė, kad socialiniai darbuotojai susiduria su stigmatizacija, nes dirba su šia ypatinga žmonių grupe ir teikia jiems profesionalią pagalbą. Žmonės, atlikę laisvės atėmimo bausmę ir integruodamiesi į visuomenę, taip pat susiduria ne tik su stigma, bet ir su diskriminacija, kitais sunkumais, kurie turi įtakos reintegracijos procesui. Tyrimo duomenys atskleidžia, kad vienas didžiausių iššūkių, su kuriais susiduria ši žmonių grupė, – diskriminacija. Labiausiai diskriminacija pastebima ieškant darbo. Gauti duomenys rodo, kad darbdaviai remiasi asmeniniais neigiamais įsitikinimais, stereotipiniu požiūriu ir neatsižvelgia į būsimo darbuotojo potencialą: stiprybes, darbo patirtį, turimas žinias.

Žmogus nesakė, dirbo ir po keturių mėnesių puikaus darbo, kur džiaugėsi, atėjo ta žinia, kad asmuo atlikęs laisvės atėmimo bausmę, ir jį atleido. <...> O tenka susidurti praktiškai, tai išnaudojimo pavyzdžiu: kai mokami žemesni atlyginimai (Simona, socialinė darbuotoja).

Darbo paieškose, man atrodo, kad čia va toks didžiausias dalykas, nes ieškant darbo, daug kas nenori įdarbinti nusikaltusių žmonių, nes tikrai turėjusi žmonių, kurie pasako tiesą ir jiems iš karto durys užsidaro (Skaitė, socialinė darbuotoja).

Tyrimo dalyvės teigia, kad žmonės nori dirbti gerą darbą, tačiau negali, nes neįgiję išsilavinimo. Reintegracijos procese svarbu, kad žmonės

mokytusi, igytų profesiją. Tai skatina jų didesnę pasitikėjimą savimi ir norą siekti teigiamų pokyčių gyvenime.

Jie gali dirbti daugiausia tokius nekvalifikuotus darbus, nes dauguma išsilavinimo neturi. Nemažai jų yra baigę tiktai pradinės klases (Daiva, socialinė darbuotoja).

Tyrimai rodo, kad per ilga įkalinimo bausmė kenkia žmonėms: asmenys praranda socialinius, finansinius įgūdžius, stipriai pablogėja psichikos sveikata (Lanciano, Leonardis ir Curci, 2022; Beckett ir Goldberg, 2022). Tyrimo duomenys taip pat pagrindžia kitų tyrimų rezultatus. Lietuvoje yra per ilgos laisvės atėmimo bausmės, o tai turi įtakos žmogaus socialinių įgūdžių prastėjimui. Tyrimo dalyvė teigė, kad po ilgo įkalinimo žmonės dažnai bijo eiti į viešas vietas, susitikti su kitais žmonėmis, juos gąsdina garsai ir per didelis visko pasirinkimas. Taip pat tyrimo rezultatai rodo, kad įkalinimo įstaigose turėtų būti daugiau dėmesio skiriama žmonių sėkmingam reintegracijos procesui.

Jam iš pradžių buvo baisu net į parduotuvę eiti. Ten daug žmonių, garsų, daug pasirinkimo (Skaistė, socialinė darbuotoja).

Lietuvoje yra labai ilgos įkalinimo bausmės, išskirtinai ilgos, lyginant su Europos šalimis. Ir jeigu įkalinimas yra tik įkalinimas, kai nevyksta jokia resocializacija arba žmonėms neprieinama dėl kažkokių jų pačių negebėjimo nueiti į kažkokias programas užsirašyti ar dėl patiriamų išgyvenimų pačiame kalėjime: smurto, priklausymo kažkokiai kastai ir taip toliau, kur tu ne visada gali net į užsiėmimus nueiti, nes tavęs natūraliai nepriima. <...> Visi tyrimai rodo, kad jokios pridėtinės vertės įkalinimas žmogui neduoda, duoda tik žalą (Simona, socialinė darbuotoja).

Įkalinimas neturi būti žalingas. Kalėjime žmonės turėtų būti skatinami keistis į teigiamą pusę. „Skirti alternatyvias bausmes“, – tyrimo dalyvė teigė, kad daugiau dėmesio turėtų būti skiriama alternatyvioms bausmėms, o ne laisvės atėmimui. Žinoma, atsižvelgiant į nusikaltimo pobūdį ir jo aplinkybes.

Įkalinimas yra žalingas. <...> Bet būna, kad tikrai nesupranta, pyksta, keikia visus aplinkui, kad jis patenka į žalingą aplinką. Turėtų tais kraštutiniškais siųsti į kalėjimą, bet skirti alternatyvias bausmes su pagalba. Atrodo, kad bandome pasiekti, kad būtų mažiau kriminalizacijos, bet iš tikrųjų žolės vartotojus sodiname į kalėjimą. <...> Norėčiau pasakyti vieną pavyzdį, kaip mano sūnus sakė: „Mama, kai aš būsiu architektas, aš

pastatyčiau tokį kalėjimą, kuriame jie jaustųsi gerai, kad su jais kaip su žmonėmis elgtųsi ir jie nebenorėtų nusikalsti“ (Luka, socialinė darbuotoja).

Vienas iš sunkumų, su kuriais susiduria asmenys, išėję iš įkalinimo įstaigos, – nepriteklūs ir nutrūkę socialiniai ryšiai. Tyrimo duomenys atskleidė, kad žmogui labai sunku išėjus iš įkalinimo įstaigos, jis susiduria su skurdu ir grįžta į kitą instituciją – nakvynės namus.

Pas mane grįžo su per dideliais batais, <...> nes jis tiesiog dideliame skurde gyvena <...> buvo labai skaudu, kad žmogus tiesiog turi tai, kuo yra apsirėngęs, bet tai, ką turi, tai ir yra viskas, ką jisai turi iš viso savo gyvenimo. Jisai gyvena nakvynės namuose (Daiva, socialinė darbuotoja).

Apibendrinant, sėkmingai reintegracijai turi įtakos išsilavinimo įgijimas, gyvenamosios vietos turėjimas ir kalėjime profesionaliai teikiama socialinė, medicininė, psichologinė pagalba. Asmenų, išėjusių iš įkalinimo įstaigos ar dar atlikančių ten bausmę, nesėkmingai reintegracijai turi įtakos šie sunkumai: netinkamos įkalinimo sąlygos, patiriamas smurtas, stigma ir diskriminacija, o išėjus iš įkalinimo įstaigos – skurdas.

SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ VAIDMUO REINTEGRACIJOS PROCESE

Tyrimu atskleista, kad socialiniai darbuotojai, dirbdami su iš įkalinimo įstaigos išėjusiais asmenimis, taiko motyvacinį interviu ir stipriųjų pusių perspektyvą. Tyrimo dalyvė atskleidė stipriųjų pusių perspektyvos naudą.

Motyvacinis interviu yra visuose pokalbiuose. Naudoju stipriųjų pusių perspektyvą, nes dažnai žmogus yra „kažkokioje skylėje“ ir jie nieko nemato. Sakykime, žmogaus paklausi: „Kas tau gerai sekasi?“ ir žmogus atsako: „Vogti.“ Tuomet sakai, kad gerai, reiškia, galbūt žmogus yra gudrus, apšukrus, pastebi dalykus geriau nei kiti. <...> Taip pat vertybių išsigryninimas, kas yra vertybės jiems (Luka, socialinė darbuotoja).

Sėkmingai reintegracijai svarbu kovoti su priklausomybėmis. Remiantis tyrimo duomenimis matyti, kad socialiniai darbuotojai skatina asmenis, jeigu jie turi priklausomybių, vykti į reabilitacijos centrus.

Jei tai yra priklausomybės, žiūrime kitus etapus, rekomenduojame reabilitacijos, kuriose galėtų praeiti reabilitaciją. Motyvuojame vykti į reabilitacijos centrus (Luka, socialinė darbuotoja).

Reabilitacijos patirtis – tai yra be galo svarbu (Daiva, socialinė darbuotoja).

Tyrimo duomenys parodė, kad palaikoma įvairiai: normalizuojant emocijas, išklausanč ir išbūnant situacijose. Pagal Kendall, Redshaw, Ward, Wayland ir Sullivan (2018) tyrimą, socialiniams darbuotojams palaikant artimą, abipusiu pasitikėjimu grįstą santykį, asmenų reintegracija tampa sėkmingesnė.

Palaikymas <...> kartu su jais, jų žingsniais. Išbuvimas jų situacijose, žmogaus iškilusiuose sunkumuose, ta pagalba elementariuose dalykuose (Luka, socialinė darbuotoja).

Yra kur kas daugiau emocijų, ryšio, konsultavimo ir ryšio su žmogumi. <...> Normalizavimas klientų jausmų: pykčio, nusivylimo ir kalėjimo paliktų traumų visokių (Skaistė, socialinė darbuotoja).

Ir aš visada sakysiu, kad sėkmė socialiniame darbe yra tik per santykį su žmogumi (Simona, socialinė darbuotoja).

Aš galvoju, kad gal patikimumas. <...> Aš esu ta darbuotoja, kuri gali pakelti ragelį ir devintą vakarę, nes kai aš turiu santykį su žmogumi, aš žinau, ko jam reikia. <...> Išsiūsta žinutė yra svarbiausia mano darbo dalis, ir man jie iš tikrųjų rūpi (Simona, socialinė darbuotoja).

Tyrimo duomenys rodo, kad svarbu neatlikti eksperto vaidmens dirbant su šia žmonių grupe. Žmogaus orumas – tai pagrindinė jo vertybė. Tyrimo dalyvė pažymėjo profesionalias socialinio darbuotojo savybes: nesmerkti žmogaus, neturėti išankstinių nuostatų, būti su žmogumi ir jam padėti.

Svarbu nebūti ekspertu, visada žiūrėti vienodam akių lygmenyje į žmogų. Nesvarbu nei koks nusikaltimas, nei kas, žmogaus orumas yra pati pamatinė, pagrindinė vertybė, kuria turi vadovautis. <...> jeigu tau paskambina, į tave kreipiasi, tai mūsų vaidmuo čia būti palydėtojais, motyvatoriais (Simona, socialinė darbuotoja).

Apibendrinus tyrimo duomenis matyti, kad socialiniai darbuotojai, dirbdami su iš įkalinimo įstaigos išėjusiais asmenimis, dažnai taiko

motyvacinį interviu ir stipriųjų pusių perspektyvą. Taip pat tyrimo rezultatai rodo, kad socialiniai darbuotojai supranta, koks svarbus yra žmogaus orumas, dėl to klientus pasirenge palaikyti, pabūti su jais. Tyrimo duomenys atskleidė, kad socialiniai darbuotojai pasiruošę padėti ir ne darbo valandomis. Tai rodo didelę empatiją ir nuoširdų rūpinimąsi savo klientais.

IŠVADOS

Tyrimo duomenys, surinkti remiantis socialinių darbuotojų nuomone ir patirtimi, atskleidžia, kad iš įkalinimo įstaigos išėję asmenys susiduria su įvairiais sunkumais, kurie turi įtakos jų reintegracijos procesui. Žmonės, kurie nepalaiko teigiamų santykių su šeimos nariais arba kitais artimaisiais, dažnai susiduria su skurdu. Dėl to jų reintegracija yra sunkesnė, nes tenka apsistoti nakvynės namuose, kur aplinka nėra saugi ir tinkama siekti teigiamų pokyčių.

Asmenys, bandydami keisti gyvenimo būdą ir integruotis į visuomenę, susiduria su stigmatizacija ir diskriminacija savo atžvilgiu. Dažniausiai diskriminacija patiriama ieškant darbo ir būsto. Darbdaviai turi neigiamą stereotipinę nuomonę apie teistus asmenis. Dėl tokio požiūrio neigiamų įsitikinimų ir baimės darbdaviai nesuteikia galimybės žmonėms įrodyti savo darbinių gebėjimų. Jei darbdaviai po kurio laiko sužino apie darbuotojo teistumą, dažniausiai atleidžia jį iš darbo. Susidūrimas su diskriminacija ieškant darbo turi neigiamos įtakos žmonėms: dažnai jie praranda motyvaciją toliau ieškoti oficialaus darbo, vėliau būna linkę dirbti nelegaliai. Tai reiškia, kad žmogus finansinė padėtis nėra stabili, nes jis neišitraukęs į darbo rinką, kas vėliau skatina recidyvizmą. Tokie asmenys susiduria su diskriminacija, kai nori pakeisti gyvenamąją vietą, išsinuomoti butą arba namą. Būsto savininkai dėl nepasitikėjimo ir kitų stigmatizuojančių priežasčių atsisako išnuomoti. Žmonės, atlikę laisvės atėmimo bausmę, susiduria su neigiamu aplinkinių požiūriu, gyvena lyg su etikete, kuri slepia tikrąją asmenybę.

Socialinė pagalba, kalbėjimasis apie esmines problemas, teigiamų socialinių ryšių su šeimos nariais palaikymas padeda lengviau integruotis į visuomenę ir įveikti kilusias problemas. Mažesniai iš įkalinimo

įstaigos išėjusių asmenų recidyvizmų skaičiui turi įtakos sėkminga jų integracija į visuomenę, bet norint to pasiekti reikia kovoti su jų diskriminacija ir persekiojančia stigma.

Svarbu, kad bausmės atlikimo laikas būtų orientuotas į žmonių gerovę, gerbiamas jų orumas, siekiama užtikrinti sėkmingą reintegraciją. Tyrimo duomenys rodo, kad Lietuvos įkalinimo įstaigose neužtikrinama profesionali medicininė pagalba, dėl to žmonių psichinė ir fizinė sveikatos būklė dažnai pablogėja, o tai turi įtakos nesėkmingai reintegracijai. Žmonės kalėjime turi gebėti prisiimti atsakomybę už savo veiksmus, siekti teigiamų pokyčių ir išsaugoti orumą. Deja įkalinimo įstaigose vis dar išlikusi hierarchija, tam tikri luomai, tad žmonės negali laisvai dalyvauti įvairiose prevencinėse programose, kurios padėtų greičiau pasiekti teigiamų pokyčių. Taip pat iš įkalinimo įstaigų išėję, neturintys jokio išsilavinimo žmonės dažnai priversti rinktis įvairius nekvalifikuotus darbus. Kadangi žmogus turi turėti galimybę gilinti savo profesines ir akademinės žinias, kalėjimų sistema turėtų labiau į tai atsižvelgti ir suteikti geresnes galimybes. Kalėjimo įstaigose įgytas išsilavinimas skatintų žmones siekti teigiamų pokyčių, keisti gyvenimo būdą ir kelti sau naudingesnius tikslus.

Tyrimas atskleidžia, kad Lietuvoje yra labai ilgos įkalinimo bausmės, o jų ilga trukmė žmones veikia ypač žalingai. Atliekant laisvės atėmimo bausmę, žmogus tik baudžiamas, nevyksta jokie resocializacijos procesai. Atsižvelgiant į padarytą nusikaltimą, daugiau dėmesio turėtų būti skiriama alternatyvioms bausmėms. Taip būtų padedama žmogui, o ne padaroma daugiau žalos.

Socialiniai darbuotojai, dirbdami su įkalinimą patyrusia žmonių grupe, profesionaliai padeda jiems siekti teigiamų pokyčių. Specialistai klientus konsultuoja, teikia motyvacinis interviu, taiko stipriųjų pusių perspektyvą ir naudoja kitus socialinio darbo metodus, sprendžia su klientais emocišes ir socialines problemas, tarpininkauja. Specialistai su klientais ieško jų vertybių bei stiprybių, padeda jas suprasti, atrasti ir sėkmingai panaudoti, kad pagerėtų asmeninis ir profesinis kliento gyvenimas. Socialiniai darbuotojai nesiiima eksperto vaidmens, išlaiko vienodą, lygiavertį santykį su klientu, o tai skatina asmenis jaustis saugiau ir drąšiau. Socialiniai darbuotojai kuria teigiamą, pasitikėjimu grįstą

santykį, kad padėtų žmogui sėkmingai integruotis į visuomenę. Socialinių darbuotojų požiūriu, kalėjusių žmonių grupė – tai asmenys, kuriems nebuvo laiku suteikta pagalba, kurie susidūrė su skausmingomis vaikystės traumomis, yra patyrę fizinį, psichologinį, seksualinį smurtą ir nepriežiūrą. Darbuotojai, suprasdami šiuos asmenis supančią aplinką ir išgyvenimus, gerbia jų orumą, profesionaliai, bet nuoširdžiai rūpinasi. Socialiniai darbuotojai susiduria su stigma, nes didelė visuomenės dalis nemato prasmės padėti šiai žmonių grupei siekti teigiamų pokyčių.

LITERATŪRA

1. Afzhoool, N., Akçay, A. Ö. (2025). Trauma-Informed and Healing Architecture in Young People's Correctional Facilities: A Comparative Case Study on Design, Well-Being, and Reintegration. *Buildings*, 15(20), 3687.
2. Ahmed, A. M., Ahmad, A. H. (2015). Prison, stigma, discrimination and personality as predictors of criminal recidivism: Preliminary findings. *Journal of Social and Development Sciences*, 6(2), 20–29.
3. Banks, S. (2020). *Ethics and values in social work*. Bloomsbury Publishing.
4. Beckett, K., Goldberg, A. (2022). The effects of imprisonment in a time of mass incarceration. *Crime and Justice*, 51(1), 349–398.
5. Beijersbergen, K. A., Dirkzwager, A. J., van der Laan, P. H., Nieuwbeerta, P. (2016). A social building? Prison architecture and staff-prisoner relationships. *Crime & Delinquency*, 62(7), 843–874.
6. Berg, M. T., Huebner, B. M. (2011). Reentry and the ties that bind: An examination of social ties, employment, and residivism. *Justice Quarterly*, 28(2), 382–410.
7. Bukten, A., Virtanen, S., Hesse, M., Chang, Z., Kvamme, T. L., Thylstrup, B., ... Stavseth, M. R. (2024). The prevalence and comorbidity of mental health and substance use disorders in Scandinavian prisons 2010–2019: a multi-national register study. *BMC psychiatry*, 24(1), 95.
8. Coates, W. C., Wilson, J. F., Rees, E. L., Brown, C. A. (2021). Coding and thematic analysis in qualitative research. *AEM Education and Training*, 5(3), e10645.
9. Cunha, O., Castro Rodrigues, A. D., Caridade, S., Dias, A. R., Almeida, T. C., Cruz, A. R., Peixoto, M. M. (2023). The impact of imprisonment on individuals' mental health and society reintegration: Study protocol. *BMC psychology*, 11(1), 215.
10. Czechowska-Bieluga, M. (2022). Stigmatisation of former prisoners in social workers' accounts. *Resocjalizacja Polska*, 23(1), 143–156.

11. Čepienė, A. (2016). Asmenų, grįžusių iš įkalinimo įstaigų, resocializacija. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*, 1(12), 102–109.
12. Fahmy, C., Testa, A. (2025). Family social support during incarceration: implications for health upon release. *Scientific Reports*, 15(1), 27716.
13. Fontaine, J., Gilchrist-Scott, D., Denver, M. (2011). *Impact of family-inclusive case management on reentry outcomes: Interim report on the Safer Return Demonstration Evaluation*. Washington, DC: The Urban Institute.
14. Gill, P., Stewart, K., Treasure, E., Chadwick, B. (2008). Methods of data collection in qualitative research: Interviews and focus groups. *British Dental Journal*, 204(6), 291–295.
15. Goddard, T., Pooley, J. A. (2019). The impact of childhood abuse on adult male prisoners: a systematic review. *Journal of police and criminal psychology*, 34, 215–230.
16. Hamovitch, L., Pejic, S., Zannella, L., Deska, J. C. (2023). Examining the effect of prison time on landlords' willingness to rent to exonerees: A test of the stigma-by-association framework. *Behavioral sciences & the law*, 41(2–3), 78–95.
17. Hartfree, Y., Dearden, C., Pound, E. (2008). *High hopes: Supporting ex-prisoners in their lives after prison*. Crown Copyright for the Department for Work and Pensions.
18. Jackson, S., Chubb, L. A. (2025). Navigating the profession with a “black mark”: Discrimination experiences of social workers with criminal convictions. *Journal of Human Rights and Social Work*, 10(1), 55–67.
19. Jacobs, L. A., McClean, A., Branson, Z., Kennedy, E., Fixler, A. (2024). Incremental Propensity Score Effects for Criminology: An Application Assessing the Relationship Between Homelessness, Behavioral Health Problems, and Recidivism. *Journal of Quantitative Criminology*, 40(4), 707–726.
20. Järveläinen, E. (2022). *The multiple meanings of social interaction: Rhetoric analysis on the significance of social interaction between social work professionals and people with a history of crime*. Doctoral dissertation, Itä-Suomen yliopisto.
21. Kendall, S., Redshaw, S., Ward, S., Wayland, S., Sullivan, E. (2018). Systematic review of qualitative evaluations of reentry programs addressing problematic drug use and mental health disorders amongst people transitioning from prison to communities. *Health & justice*, 6(1), 4.
22. Lanciano, T., de Leonardis, L., Curci, A. (2022). The psychological effects of imprisonment: The role of cognitive, psychopathic and affective traits. *Europe's journal of psychology*, 18(3), 262.
23. *Lietuvos probacijos tarnyba*. (2024).

24. Lietuvos Respublikos Konstitucija. (1992). *Valstybės žinios*, 1992-11-30, Nr. 33-1014.
25. *Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija*. (2022).
26. Maniukaitė, G. (2007). Visuomenės silpnieji ir atstumtieji: vertybių konflikto ypatumai Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 18(2), 45–54.
27. Maschi, T., Killian, M. L. (2011). The evolution of forensic social work in the United States: Implications for 21st century practice. *Journal of Forensic Social Work*, 1(1), 8–36.
28. Morenoff, J. D., Harding, D. J. (2014). Incarceration, prisoner reentry, and communities. *Annual review of sociology*, 40(1), 411–429.
29. Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. Vol. 3. Sage.
30. Pralgauskienė, B. (2013). *Nuteistųjų grįžimo į darbo rinką realijos: nuteistųjų perspektyva*. Magistro baigiamasis darbas. Vytauto Didžiojo universitetas.
31. Ramakers, A., Aaltonen, M., Nieuwbeerta, P., Dirkzwager, A. (2025). Realistic reintegration after imprisonment. A sequence analysis of the labour market paths of recently incarcerated individuals. *The British Journal of Criminology*, 65(4), 802–821.
32. Schnepel, K. (2017). Do post-prison job opportunities reduce recidivism? *IZA World of Labor*.
33. Shapland, J., Robinson, G. ir Sorsby, A. (2011). *Restorative justice in practice: Evaluating what works for victims and offenders*. Willan.
34. Sothill, K. (2023). *The prisoner's release: a study of the employment of ex-prisoners*. Routledge.
35. Sučić, I., Wartag, A., Međedović, J., Sokić, K., Glavak Tkalić, R. (2025). *Exploring the Relationship Between Prison Social Climate and Misconduct and Recidivism-Review of Current Knowledge*. Repository of Institute of Criminological and Sociological Research.
36. *Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas (ICESCR)*. 6 str. ir 7 str. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/ru/legalAct/TAR.1368BA1B875C>
37. Vilniaus arkivyskupijos Carito Nuteistųjų konsultavimo centras. (2023). *Mes nuteistieji*. Vilnius: Vilniaus arkivyskupijos Caritas.
38. Winston, L., Buhori, J. (2024). Examining the Impact of Social Workers on Overcoming Rehabilitation Challenges for Individuals Undergoing Community Service Sentences in Butimba central prison, Tanzania. *East African Journal of Arts and Social Sciences*, 7(1), 304–315.

GABIJA REPLEVIČIŪTĖ

VYTAUTAS MAGNUS UNIVERSITY, LITHUANIA

FACTORS INFLUENCING (UN)SUCCESSFUL REINTEGRATION OF INDIVIDUALS WHO HAVE SERVED A PRISON SENTENCE: THE SOCIAL WORKERS' PERSPECTIVE

SUMMARY

This article aims to present an empirical study that seeks to reveal the factors that have a positive and negative impact on the process of reintegration of individuals from the perspective of social workers. Research subject: the process of social workers' assistance in working with former prisoners.

Reintegration is a process aimed at helping individuals who have experienced social exclusion to re-engage with social, economic, and institutional systems. People in prison are separated from society, which makes it important to discuss the reintegration process itself, how it occurs, and which factors have a positive or negative impact on individuals' constructive change. This group of people often faces both direct and indirect discrimination, as well as stigma. Social networks and the media also strongly contribute to forming negative public perceptions of this group. Success stories and examples of positive personal change are rarely highlighted in social media or the press. Therefore, it is important to research and discuss the fact that people are capable of change, to share success stories, and to demonstrate to society that not all individuals who have committed crimes will engage in criminal behavior again. Individuals who have been released from prison are an integral and valuable part of society (Ramakers, Aaltonen, Nieuwbeerta ir Dirkzwager, 2025). Maintaining social connections with relatives and family members greatly influences successful reintegration, individuals who maintain positive relationships with their families have better financial stability and receive psychological and social support (Berg ir Huebner, 2011). Successful reintegration requires that individuals return to a safe environment. If a person returns to a harmful setting with substance abuse or neighborhood crime, reintegration is often unsuccessful, and reoffending may occur (Morenoff ir Harding, 2014).

Successful reintegration also requires returning to the labor market; however, individuals more often face stigma and discrimination than success. Employers tend to see people with a 'criminal' label and do not give them the opportunity to demonstrate their work skills (Pralgauskienė, 2013). Individuals face discrimination not only when seeking employment but also when looking for housing. Successful reintegration is also significantly influenced by the length of incarceration and the prison environment. Positive change is affected by prison conditions, including the availability of hygiene in the physical environment, positive relationships with others, absence of violence, respectful treatment, and professionally provided support focused on dignity and promoting constructive change. Unfortunately, in prison, people often experience violence, bullying, and disrespect, and their dignity is not protected, which negatively impacts their mental well-being. According to Cunha, Castro Rodrigues, Caridade, Dias, Almeida, Cruz ir Peixoto (2023) Incarceration is directly associated with poorer mental health for most individuals; as a result, after serving a prison sentence, people often face even greater health problems. Authors argue that when individuals' mental health is properly supported, the likelihood of reoffending is significantly reduced.

In Lithuania, the topic of social workers' professional experience and the provision of support to individuals released from incarceration is relatively new. Social workers began their activities in correctional institutions only in 2021 (Ministry of Social Security and Labour of the Republic of Lithuania, 2022). In the Probation Service, social workers were first employed in December 2022 (Lithuanian Probation Service, 2024). Since the assistance provided by social workers to individuals who have served prison sentences is not well known or developed, it is important to highlight the activities performed by social workers, the support they provide, and the significance of this work.

Social workers, when working with this group of people, use various social work methods, motivate clients, address social and emotional issues, and act as intermediaries. Social workers play a crucial role in supporting individuals released from incarceration, as they identify individual needs, consider personal challenges, provide counseling, and help clients reintegrate into society (Reamer, 2020, as cited in Winston & Buhori, 2024). Shapland, Robinson, and Sorsby (2011) state that social

workers not only facilitate social integration but also motivate individuals, enhance self-confidence, and help them discover their strengths. Hartfree, Dearden, and Pound (2008) revealed that social workers assisted people released from prison in addressing various social and psychological problems, and the support provided greatly contributed to successful reintegration.

Keywords: *stigma, discrimination, social work, reintegration, criminal activity.*